

کندوکاوی در برنامه «فرهنگ مردم» شبکه‌های رادیویی مراکز استانیها

سید علیرضا هاشمی

400hashemi@gmail.com

چکیده:

در عصر حاضر رادیو و تلویزیون توانسته است با فرهنگ، تعاملی خاص و کم نظیر پیدا کند. این رسانه‌ها در تقویت و باز تولید عناصر فرهنگی مختلف بسیار تأثیر گذارند. رادیو نیز به عنوان یک رسانه تأثیرگذار در تعامل با فرهنگ و تهیه برنامه‌های فرهنگی پیشتاز است. در حقیقت حوزه فرهنگ با توجه به وسعت و گستره موضوعی آن سرآمد موضوعاتی است که در برنامه‌سازی رادیویی سهم دارد.

در میان برنامه‌های فرهنگی از جمله برنامه‌های رادیویی که می‌تواند در ایستگاه‌های محلی و استانی و هم در برنامه‌های رادیویی سراسری مورد توجه باشد، برنامه «فرهنگ مردم» است. این برنامه به دلیل اهمیت و گستره موضوعی آن و به علت مخاطبانی که به صورت عام و خاص دارد؛ به شرط داشتن شکل، اجرا و همچنین محتوای تحقیقی مناسب، معمولاً از میزان مخاطبان بالایی برخوردار است. از این رو بررسی برنامه «فرهنگ مردم»

رادیویی در شبکه‌های استانی و در کنار آن، وجود آرشیو موضوعی اسناد، می‌تواند اهمیت پرداخت به موضوع «فرهنگ»¹ و زیر مجموعه مهم آن یعنی «فولکلور»² را روشن کند و اهمیت آرشیوسازی فرهنگی را در شبکه‌های استانی نمایان سازد.

در بررسی حاضر ابتدا در مقدمه مختصری به مقوله فرهنگ در ارتباطات و رسانه به عنوان یک عامل تأثیرگذار اشاره می‌شود. سپس پیشینه برنامه «فرهنگ مردم» به عنوان یکی از قدیمی‌ترین برنامه‌های رادیویی دارای آرشیو (گنجینه) با اهمیت اسناد آن یادآوری می‌شود. سپس به طرح موضوع و کنکاش در تهیه و تولید برنامه‌هایی با موضوع «فرهنگ مردم» در مراکز استانها و تحلیل اطلاعات به دست آمده پرداخته می‌شود و در انتها با وقوف به فقدان داشتن گنجینه اسناد فرهنگ مردم در استانها بر لزوم ایجاد این گنجینه به عنوان اقدامی ماندگار و میراث رادیویی تأکید و برای ایجاد آن پیشنهادهایی مناسب و اجرایی ارائه می‌شود.

امید است این بررسی که با پشتوانه تجربی سال‌ها همکاری و فعالیت در واحدهای فرهنگ مردم رادیو و مرکز تحقیقات همراه بوده است، شیوه‌ای برای تغییر و بالا بردن افق دید مدیران محترم رادیوهای استانی در مورد موضوع و اهمیت برنامه «فرهنگ مردم» و آرشیوسازی اسنادی آن باشد.

کلید واژه: رسانه، برنامه رادیویی، فرهنگ مردم، اسناد، گنجینه، آرشیوسازی، مراکز استانها

مقدمه:

فرهنگ و ارتباطات در روابط همزیست و در عمل انفکاک ناپذیرند. این جمله کوتاه تأکیدی بر اهمیت و پیوستگی این دو مقوله دارد. به گفته کرس³ هر رفتار و عمل فرهنگی، رویدادی ارتباطی است و هر کنش ارتباطی، رویدادی فرهنگی محسوب می‌شود (کرس، 1988:3). به نظر تاملینسون⁴ نیز ارتباطات، فرهنگ‌ساز است؛ از آن رو که بُعد عمده ارتباطات، پیوستگی فرهنگ‌ها و ارتباط انسان‌ها به گونه‌ای فرهنگی است (تاملینسون، 1999:18).

کارلسون⁵ و همکاران هم معتقدند رسانه دروازه‌ای است که از طریق آن فرهنگ به افراد منتقل می‌شود؛ اگر چه محتوای رسانه یک عنصر فرهنگی به شمار می‌آید (کارلسون و همکاران، 2008:126؛ به نقل از دهشیری، 1388). از این رو موضوع فرهنگ و اشاعه و انتشار آن از طریق رسانه‌ها می‌تواند عرصه واکاوی‌های فرهنگی و اجتماعی قرار گیرد.

رسانه‌ها می‌توانند به عنوان ابزار تعلیمی همراه با روش آموزشی خاص موجبات ارتقای دانش عمومی، آگاهی بخشی، توانمندسازی⁶، سوادآموزی اطلاعاتی⁷ و آموزش رسانه‌ای⁸ را فراهم آورند و در عین حفاظت از هسته فرهنگ، به ارتقای لایه‌های زیرین فرهنگ بپردازند (همان، 2008:21).

از آنجا که فرهنگ «شیوه ویژه‌ای از زندگی» قلمداد می‌شود و ارزش‌ها، سنت‌ها و باورها و اهداف مادی و سرزمینی را شکل می‌دهد؛ این موضوع همیشه از موضوعات مورد نظر برای ساخت برنامه‌های رادیویی بخصوص در بخش فرهنگ‌عامه یا فولکلور بوده است. آن طور که درگفته استریناتی نیز آمده: «امروزه فرهنگ عامه با رسانه‌های جمعی رابطه تنگاتنگی دارد» (استریناتی، 1980:18).

امروز دستیابی به درکی کامل و همه جانبه از ارتباط رسانه و فرهنگ بدون انجام پژوهش‌های چند فرهنگی و مطالعات بین رشته‌ای امکان‌پذیر نیست چرا که رسانه‌های گروهی از یک سو انعکاس زندگی روزمره و تعامل با فرهنگ جمعی به شمار می‌آیند و از سوی دیگر محملی محسوب می‌شوند که پیام‌ها را می‌رسانند و به خلق معانی فرهنگی مبادرت می‌ورزند (هرور و بای، 60:1382).

در این بررسی برنامه رادیویی «فرهنگ مردم»⁹ مراکز با رویکرد آرشیوسازی اسنادی، کنکاش می‌شود تا از خلال آن به گستره جغرافیایی تهیه و پخش برنامه‌های با موضوع «فرهنگ مردم» در مراکز پرداخته شود و امکان آرشیوسازی اسنادی عناصر فرهنگ مردم هر استان با ایجاد این «گنجینه» به عنوان یک فرصت فرهنگی در مراکز صدا و سیما یادآور و پیشنهاد گردد.

روش بررسی:

اطلاعات این بررسی با استفاده از پرسشنامه به دست آمده است. پرسشنامه تنظیم شده ابتدا به همراه نامه مربوط به مدیر و مدیران کل اطلاعات و برنامه‌ریزی 33 مرکز استانی در کشور ارسال و پس از یک ماه پرسشنامه‌ها عودت داده شد و اطلاعات پایه آن، استخراج گردید، سپس با تنظیم جدول اصلی اطلاعات خواسته شده منظم شدند و جداول اطلاعات هر یک از سوالات تنظیم و پس از محاسبه درصد فراوانی به تحلیل آن پرداخته شد.

با این حال از آنجا که دقت نظر در پر کردن پرسشنامه یکی از مشکلات عدیده است، این پرسشنامه نیز از این مشکل به دور نبوده است و بخصوص در مورد سوال آخر که «علت نداشتن گنجینه فرهنگ مردم در آن مرکز» خواسته شده بود برخی از واحدهای پاسخگو در مراکز این سوال را بی‌پاسخ گذاشتند.

طرح موضوع:

مطابق ماده ششم اساسنامه سازمان صدا و سیما (نک: قوانین و مقررات صدا و سیما، 1390:60) به منظور تمرکزگرایی از برنامه‌های تولیدی در پایتخت، شناسایی نقاط ضعف و قوت استان‌ها در عرصه‌های مختلف و به منظور ایجاد بسترهای مناسب تولیدات رادیو و تلویزیونی با توجه به نیازهای بومی و فرهنگی مناطق مختلف کشور، راه‌اندازی شبکه‌های استانی به طور جدی در دستور کار دست‌اندرکاران قرار گرفت.

مهمترین محورهای فعالیت‌های رسانه‌ای این شبکه‌ها معرفی و ترویج فرهنگ بومی، حفظ و گسترش وحدت ملی، بهبود شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه و تقویت هویت ملی، مذهبی و قومی بود.

از زمانی که شبکه‌های استانی از طریق مراکز صدا و سیما در استان‌ها پا گرفت؛ شاید یکی از مهمترین بحث‌ها و موضوعات، محتوای برنامه‌های استانی بود تا از طریق آن مخاطبان استانی در مورد شبکه استانی خود خوشبین شوند و نظر آنها به محتوای برنامه‌ها معطوف گردد.

این مهم از طریق برنامه‌سازان محلی نیز واکاوی شد و موضوعات بومی نیز مدنظر برنامه‌سازان قرار گرفت و به تبیین و طرح آن در شبکه‌های استانی پرداختند. در این بین یکی از موضوعاتی که به طور مشترک مدنظر برنامه‌سازان استانی قرار گرفت و جزء برنامه‌های اصلی شبکه استانی واقع شد، موضوع «فرهنگ مردم» بود. در حقیقت جامعه ایرانی و گستره فرهنگی آن با توجه به تنوع فرهنگی و جغرافیایی، این موقعیت را برای برنامه‌سازان استانی فراهم آورده است تا به فرهنگ بومی خود توجه کنند و برای شناخت بیشتر آن به مخاطبین، محتوای عناصر فرهنگی بومی را در قالب برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» ارائه نمایند.

بررسی برنامه‌های «فرهنگ مردم» شبکه‌های استانی نکات مغفول شده‌ای را عیان می‌سازد. از آنجا که نمونه اصلی این برنامه در شبکه ایران (سراسری) برای سال‌های متمادی پخش می‌گردد و پیشینه مشخصی دارد¹⁰،

شبکه‌های استانی نیز از نظر محتوایی پربار هستند ولی آنچه که برای این شبکه‌ها مغفول مانده، فراهم آوردن آرشیوی از اسناد، دست نوشته‌ها، روایت‌ها، نقل قول‌ها و مطالبی است که مخاطبان برنامه «فرهنگ مردم» رادیو در استانها می‌توانند به مثابه یک محقق محلی از فرهنگ بومی خود تهیه و با یک ارتباط و تعامل همسویه با دست‌اندرکاران برنامه رادیویی «فرهنگ‌مردم» آن را برای عوامل برنامه ارسال کنند. دست‌اندرکاران برنامه نیز می‌توانند علاوه بر استفاده محتوایی از این مطالب با جمع‌آوری و آرشیو آن، گنجینه‌ای از مطالب ارسالی مردم در خصوص فرهنگ بومی و منطقه‌ای استان خود داشته باشند.

این گنجینه، مراکز صدا و سیمای استانها را به عنوان یک مجموعه فرهنگی پربار می‌سازد و در دراز مدت می‌تواند محلی باشد برای تهیه‌کنندگان، برنامه‌سازان، محققان، دانشجویان و دیگر افراد علاقه‌مند به فرهنگ بومی و منطقه‌ای استان تا از لابه لای اسناد بتوانند ضمن شناخت بیشتر در مورد فرهنگ بومی، از این گنجینه در تحقیقات و نوشته‌های خود بهره گیرند.

این کاستی در مراکز استان با توجه به فعالیت‌های درخشانی که «گنجینه اسناد فرهنگ‌مردم» مرکز تحقیقات – و پیشتر رادیو – دارد، نشان از نوعی کم توجهی به مقوله فرهنگ و فولکلور محلی و امر مهم جمع‌آوری و آرشیو منابع و اطلاعات فرهنگ‌مردمی در مراکز است.

پیشینه موضوع:

در فروردین ماه سال 1341 هجری شمسی و به همت آقای سیدابوالقاسم انجوی شیرازی با تهیه و پخش هر پانزده روز نیم ساعت برنامه رادیویی مستقل، هسته اولیه مرکز فرهنگ مردم پایه گذاری شد.

در سال 1346 یکی از اتاق‌های زیرزمین اداره انتشارات و رادیوی آن زمان، رسماً به دفتر «مرکز فرهنگ‌مردم» اختصاص پیدا کرد. تا آن زمان مدت برنامه هر نیم ساعت در هفته افزایش یافته بود. این برنامه به زودی جای خود را در بین طبقات مختلف جامعه پیدا کرد و هر روز بر تعداد شنوندگان و علاقمندان آن افزوده شد.

از همان سالهای اولیه نیز آموزش افراد روستایی و شهرستانی برای گردآوری صحیح آداب و رسوم زادگاهشان آغاز شد، که با گذشت زمان تعداد آنها به بیش از چهار هزار نفر رسید. بعداً از بین این افراد علاقه‌مند و آموزش دیده برای حدود دو هزار و سیصد و یازده نفر کارت مشخصات و پرونده شخصی تشکیل داده شد و آنان به جرگه همکاران دائمی و افتخاری مرکز فرهنگ‌مردم وارد گردیدند.

این همکاران داوطلب و وفادار سال‌های متمادی تعلیم دیدند، برای آنها دفتر راهنما و دستورالعمل فرستاده و اشتباهاتشان گوشزد می‌شد تا اینکه سرانجام شیوه جمع‌آوری فولکلور و گزارش‌نویسی را آموختند.

با مورد اقبال واقع شدن برنامه و تقاضای مکرر از مرکز سنجش افکار اداره انتشارات و رادیو، مدت برنامه هفتگی مرکز فرهنگ‌مردم به یک ساعت افزایش یافت و پس از تشکیل سازمان رادیو تلویزیون ملی ایران، مرکز فرهنگ‌مردم از نظر اداری از رادیو جدا شد و به تلویزیون پیوست.

در سال 1357 مدت برنامه از یک ساعت به دو ساعت و نیم افزایش یافت و نام «سفینه مرکز فرهنگ‌مردم» بر خود گرفت و همزمان با اوج گیری انقلاب شکوهمند اسلامی و آغاز اعتصاب کارکنان رادیو و تلویزیون، تولید و پخش برنامه فرهنگ‌مردم متوقف شد تا این که از اسفندماه سال 1358 پخش مجدد آن آغاز گردید. حیات این برنامه علی‌رغم بازنشسته شدن آقای انجوی شیرازی با کوشش و همیاری سایر پژوهشگران تا اوایل سال 1361 ادامه داشت تا اینکه در اواخر همان سال این برنامه متوقف شد. پس از گذشت چندی، همکاران دیگری در رادیو به تهیه و پخش مشابه آن برنامه اقدام کردند (شمیرانی، 1368 : 13 و 12).

در واقع گنجینه اسناد مرکز فرهنگ مردم (طبق شمارش خرداد 1368) با دارا بودن بیش از یکصد و سی و هشت هزار و هفتصد برگ سند از مهمترین مراکزی بود که اسناد فرهنگی مردمی در آن نگهداری می‌شد.

پس از وقفه کوتاهی که بعد از انقلاب در پخش رادیویی به نام «فرهنگ مردم» به وجود آمد، از اوایل دهه 60 این برنامه ابتدا به تهیه‌کنندگی آقای برخوردار و سپس به تهیه‌کنندگی و سردبیری آقای آذری از شبکه سراسری پخش خود را آغاز نمود و افراد آموزش دیده که از آنها با عنوان «فرهنگیار» یاد می‌شد، مطالب خود را همچنان از محل زندگی شهری و روستایی خود برای پخش در برنامه به رادیو ارسال می‌کردند. مجموع مطالب ارسال شده به همت دست‌اندرکاران برنامه جمع‌آوری، موضوع‌بندی و آرشیو گردید که مجموعه آرشیوی مهمی را از عناصر فرهنگ مردم کشورمان به وجود آورده است.

این مجموعه آرشیوی در اواسط دهه 80 به واحد «فرهنگ مردم» که زیر نظر اداره کل پژوهش‌های رادیو به وجود آمده بود، منتقل شد و طی چندین سال فعالیت خدمات قابل توجهی اعم از نشریه¹¹ و کتاب¹² ارائه داد. اما اسنادی که در زمان آقای انجوی شیرازی جمع‌آوری شده بود در مرکز تحقیقات باقی ماند و در اواخر دهه 60 با تشکیل واحد «فرهنگ مردم» در این مرکز، رفته‌رفته سازماندهی شدند به طوری که سال‌ها از اشیای فرستاده شده به وسیله مردم بخش موزه¹³ این واحد در طبقه زیرین ساختمان خیابان جردن برقرار بود.

در بخش اسناد آن نیز مطالب ارسال شده توسط فرهنگیاران که حجم قابل توجهی بود به همراه اسناد خطی، قبالة‌ها، قول‌نامه‌ها و اسناد دیگر، نگهداری می‌شد. در دهه 80 با انتقال این واحد به ساختمان اداری¹⁴ صدا و سیما طی یک پروژه بزرگ، اسناد موجود ساماندهی شد و به صورت موضوعی و به تفکیک استانها طبقه‌بندی گردید.

با طبقه‌بندی این اسناد و تداوم همکاری فرهنگیاران که در طول هفته دست‌نوشته‌های آنان از اقصای نقاط به واحد فرهنگ مردم ارسال می‌گردید؛ فعالیت این واحد با مدیران¹⁵ آشنا به فرهنگ مردم گسترش بیشتری یافت و

با انتشار یک فصلنامه¹⁶ و همچنین انجام تحقیقات¹⁷ و چاپ کتاب¹⁸ خدمات قابل قبولی را به فرهنگ مردم کشور کشور عرضه داشتند.

وجود آرشیو اسناد این مرکز که به عنوان «گنجینه فرهنگ مردم» نیز شهرت دارد یکی از گنجینه های مهم اسناد فرهنگ مردم در کشور است. این مجموعه بالغ بر صدها هزار سند از یکصد و ده موضوع تفکیک شده عناصر فرهنگ مردم از تمامی شهرها و اغلب روستاهای کشور است که طی بیش از پنجاه سال گردآوری شده است.¹⁹ از این رو این گنجینه اسناد امروزه مورد استفاده تهیه کنندگان رادیو و تلویزیون، محققین، مردم شناسان و اساتید دانشگاه ها بوده و تاکنون چندین کتاب از این اسناد نیز در خصوص عناصر فرهنگ مردم ایران به چاپ²⁰ رسیده است.

تحلیل داده ها و جداول:

داده های این بررسی که از یک پرسشنامه با 9 سوال به دست آمده است، تهیه و پخش برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» در مراکز استانها را جستجو می کند. در پرسش اول مراکزی که در آنها برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» تهیه و پخش می شود و در پرسش دوم زنده یا تولیدی بودن پخش این برنامه سوال شده است. در پرسش سوم زمان پخش، یعنی روزانه یا هفتگی بودن پخش برنامه و در پرسش چهارم قدمت پخش برنامه سوال شده است. در پرسش پنجم مراکزی که در سال 91 به تولید و پخش برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» اقدام کرده اند و در پرسش ششم مراکزی که در سال جاری این برنامه را تولید و پخش می نمایند، سوال شده است. در سوال مهم هفتم پرسیده شده که آیا آن مرکز دارای آرشیو (گنجینه) «فرهنگ مردم» است یا خیر؟ در پرسش هشتم مواد آرشیوی نگهداری شده در گنجینه فرهنگ مردم آن مرکز و در سوال توضیحی نهم علت نداشتن آرشیو (گنجینه) فرهنگ مردم در مراکزی که برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» دارند، سوال شده است. تحلیل داده های این سوالات پس از تنظیم در جداول مربوط به این شرح است:

جدول شماره 1: مراکزی که در آنها برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» تهیه و تولید می شود

همان طور که در جدول شماره یک مشاهده می شود از مجموع 33 مرکز استانی موجود، تعداد 29 مرکز (88 درصد) در مورد داشتن برنامه «فرهنگ مردم» در شبکه استانی خود پاسخ آری داده اند و تنها چهار مرکز (12 درصد) شامل: مراکز قزوین، کهگیلویه و بویر احمد، کیش و لرستان در شبکه رادیویی استانی خود برنامه «فرهنگ مردم» را تهیه و تولید نمی کنند.

همان طور که در طرح موضوع اشاره شد از جمله موضوعاتی که به طور مشترک مد نظر برنامه سازان مراکز و جزء برنامه های اصلی شبکه رادیویی استانی بود؛ برنامه «فرهنگ مردم» است که 29 مرکز از 33 مرکز، این برنامه را تولید و پخش می نمایند.

ردیف	مرکز	بلی	خیر
1	آبادان	+	
2	آذربایجان شرقی	+	
3	آذربایجان غربی	+	
4	اردبیل	+	
5	اصفهان	+	
6	ایلام	+	
7	بوشهر	+	
8	چهار محال و بختیاری	+	
9	خراسان جنوبی	+	
10	خراسان رضوی	+	
11	خراسان شمالی	+	
12	خلیج فارس	+	
13	خوزستان	+	
14	زنجان	+	
15	سمنان	+	
16	سیستان و بلوچستان	+	
17	فارس	+	
18	قزوین		+
19	قم	+	
20	کرج	+	
21	کردستان	+	
22	کرمان	+	
23	کرمانشاه	+	
24	کهگیلویه و بویراحمد		+
25	کیش		+
26	گلستان	+	
27	گیلان	+	
28	لرستان		+
29	مازندران	+	
30	مرکزی	+	
31	مهاباد	+	
32	همدان	+	
33	یزد	+	
	جمع کل	29	4
	درصد کل	88%	12%

جدول شماره 2: زنده یا تولیدی بودن برنامه «فرهنگ مردم» در مراکزی که این نوع برنامه را دارند

جدول شماره دو نشان دهنده وضعیت پخش برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» در مراکز از نظر زنده یا تولیدی بودن است.

همان طور که در جدول مشاهده می شود از مجموع 29 مرکزی که دارای برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» هستند، تعداد 9 مرکز (31%) این برنامه را به صورت زنده و تعداد 20 مرکز (69%) غیرزنده و تولیدی پخش می نمایند.

ارقام جدول نشانه آن است که دست اندرکاران برنامه «فرهنگ مردم» در مراکز با توجه به امکانات خود، برنامه تولیدی را بر برنامه زنده رادیویی ترجیح می دهند.

ردیف	مرکز	زنده	تولیدی
1	آبادان		+
2	آذربایجان شرقی	+	
3	آذربایجان غربی		+
4	اردبیل		+
5	اصفهان		+
6	ایلام		+
7	بوشهر	+	
8	چهار محال و بختیاری		+
9	خراسان جنوبی		+
10	خراسان رضوی		+
11	خراسان شمالی	+	
12	خلیج فارس		+
13	خوزستان		+
14	زنجان	+	
15	سمنان		+
16	سیستان و بلوچستان	+	
17	فارس		+
18	قزوین		
19	قم	+	
20	کرج		+
21	کردستان		+
22	کرمان	+	
23	کرمانشاه	+	
24	کهگیلویه و بویراحمد		
25	کیش		
26	گلستان		+
27	گیلان		+
28	لرستان		
29	مازندران	+	
30	مرکزی		+
31	مهاباد		+
32	همدان		+
33	یزد		+
	جمع کل	9	20
	درصد کل	%31	%69

جدول شماره 3: زمان پخش برنامه «فرهنگ مردم» در مراکزی که این نوع برنامه را دارند

در جدول شماره سه زمان پخش برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» در مراکز نشان داده شده است.

همان طور که در جدول آمده است از میان 29 مرکز دارای برنامه رادیویی «فرهنگ مردم»، تعداد 20 مرکز (69%) دارای برنامه منظم هفتگی هستند و 9 مرکز (31%) نیز دو روز در هفته (مراکز سمنان و فارس سه روز در هفته) این برنامه را از شبکه رادیویی استان خود پخش می نمایند.

برنامه منظم هفتگی (روتین) این امکان را به مخاطب می دهد که علاوه بر شنود مستمر، مشارکت فعال با دست اندرکاران برنامه نیز داشته باشد.

بی تردید بوجود آوردن بخش اسنادی و گنجینه ای برای مواد و عناصر فرهنگ مردمی جز با استمرار و منظم بودن برنامه و مشارکت فعال شنوندگان تداوم نمی یابد؛ از این رو پخش منظم و هفتگی این نوع برنامه ها مزیتی نسبی برای دست اندرکاران رادیو و ایجاد گنجینه «فرهنگ-مردم» آن استان در مراکز است.

ردیف	مرکز	هفتگی	دو روز در هفته	دو هفتگی	ماهانه
1	آبادان	+			
2	آذربایجان شرقی	+			
3	آذربایجان غربی	+			
4	اردبیل	+			
5	اصفهان	+			
6	ایلام	+			
7	بوشهر	+			
8	چهار محال و بختیاری	+			
9	خراسان جنوبی	+			
10	خراسان رضوی	+			
11	خراسان شمالی		+		
12	خلیج فارس	+			
13	خوزستان		+		
14	زنجان	+			
15	سمنان		3 روز		
16	سیستان و بلوچستان		+		
17	فارس		3 روز		
18	قزوین				
19	قم		+		
20	کرج		+		
21	کردستان		+		
22	کرمان	+			
23	کرمانشاه	+			
24	کهگیلویه و بویراحمد				
25	کیش				
26	گلستان		+		
27	گیلان	+			
28	لرستان				
29	مازندران	+			
30	مرکزی	+			
31	مهاباد	+			
32	همدان	+			
33	یزد	+			
	جمع کل	20	9	0	0
	درصد کل	69%	31%		

جدول شماره 4: تعداد سال‌هایی که برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» در مراکز تولید و پخش می‌شود

جدول شماره چهار تعداد سال‌هایی را که برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» از مراکز پخش می‌شود نشان می‌دهد. مطابق این جدول مراکز آبادان، آذربایجان شرقی، ایلام، خراسان جنوبی و خراسان شمالی، خلیج فارس، خوزستان، زنجان، سمنان، قم، کرج، کرمان، گلستان، گیلان (14 مرکز) بین یک تا پنج سال سابقه تولید و پخش این برنامه را دارند.

مراکزی چون آذربایجان غربی، اردبیل، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، فارس، کرمانشاه، مازندران، همدان و یزد (9 مرکز) نیز بین شش تا ده سال قدمت پخش این برنامه رادیویی را دارند.

مراکز اصفهان، سیستان و بلوچستان، کردستان و مهاباد (4 مرکز) نیز بین 15 تا 25 سال به پخش این برنامه اقدام کرده‌اند.

شاخص‌ترین مورد مربوط به خراسان رضوی است که 58 سال برنامه رادیویی گُرم‌انجی و 35 سال برنامه رادیویی دهکده که محتوای آن با موضوع «فرهنگ مردم» هماهنگ است، از این مرکز پخش می‌شود (این دو برنامه در طول سال‌ها از رادیو محلی مشهد پخش می‌شده است). همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود (بدون توجه به تفکیک استانی برخی مناطق مثل خراسان) سابقه پخش این برنامه رادیویی در مراکز از میانگین وزنی قابل توجهی برخوردار است که ضرورت داشتن بخش اسناد و گنجینه اسناد «فرهنگ مردمی» را برای این مراکز دوچندان و نبود آن را در حال حاضر به عنوان یک خلأ فرهنگی قابل توجه می‌سازد.

ردیف	مرکز	سال
1	آبادان	1
2	آذربایجان شرقی	5
3	آذربایجان غربی	10
4	اردبیل	2 برنامه حدود 8 سال
5	اصفهان	17
6	ایلام	3
7	بوشهر	10
8	چهارمحال و بختیاری	10
9	خراسان جنوبی	5
10	خراسان رضوی	58 سال (برنامه کرمانجی) و 35 سال برنامه دهکده
11	خراسان شمالی	1
12	خلیج فارس	2
13	خوزستان	5
14	زنجان	3
15	سمنان	3
16	سیستان و بلوچستان	20
17	فارس	10
18	قزوین	-
19	قم	4
20	کرج	4
21	کردستان	25
22	کرمان	1
23	کرمانشاه	10
24	کهگیلویه و بویراحمد	در برنامه های مختلف طرح می شود
25	کیش	-
26	گلستان	5
27	گیلان	3
28	لرستان	-
29	مازندران	10
30	مرکزی	عنوان نشده
31	مهاباد	16
32	همدان	7
33	یزد	10

جدول شماره 5: مراکزی که در طول سال 1391 برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» از آن پخش می‌شد

در جدول شماره پنج مراکزی که در طول سال 1391 برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» را تولید و پخش می‌کردند، نشان داده شده است.

همانطور که در جدول آمده است از میان 29 مرکزی که برنامه فرهنگ مردم داشتند، 26 مرکز (90%) در حال تولید و پخش این برنامه رادیویی بوده‌اند.

اما در سه مرکز (10%) این برنامه رادیویی در سال 1391 تولید و پخش نمی‌شده است.

ردیف	مرکز	بلی	خیر
1	آبادان		+
2	آذربایجان شرقی	+	
3	آذربایجان غربی	+	
4	اردبیل	+	
5	اصفهان	+	
6	ایلام		+
7	بوشهر	+	
8	چهارمحال و بختیاری	+	
9	خراسان جنوبی	+	
10	خراسان رضوی	+	
11	خراسان شمالی	+	
12	خلیج فارس		+
13	خوزستان	+	
14	زنجان	+	
15	سمنان	+	
16	سیستان و بلوچستان	+	
17	فارس	+	
18	قزوین		
19	قم	+	
20	کرج	+	
21	کردستان	+	
22	کرمان	+	
23	کرمانشاه	+	
24	کهگیلویه و بویراحمد		
25	کیش		
26	گلستان	+	
27	گیلان	+	
28	لرستان		
29	مازندران	+	
30	مرکزی	+	
31	مهاباد	+	
32	همدان	+	
33	یزد	+	
	جمع کل	26	3
	درصد کل	90%	10%

جدول شماره 6: مراکزی که در سالجاری (1392) برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» از آن پخش می‌شود

جدول شماره شش نمایانگر مراکزی است که در سال جاری (1392) برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» را در کنداکتور پخش خود دارند.

طبق این جدول از میان 29 مرکزی که این عنوان برنامه را در کنداکتور پخش شبکه رادیویی استان خود داشتند، تعداد 27 مرکز (93%) در سال جاری پخش این برنامه را ادامه می‌دهند و تنها دو مرکز (7%) یعنی مراکز آبادان و زنجان این برنامه را در کنداکتور پخش سال جاری خود ندارند.

ردیف	مرکز	بلی	خیر
1	آبادان		+
2	آذربایجان شرقی	+	
3	آذربایجان غربی	+	
4	اردبیل	+	
5	اصفهان	+	
6	ایلام	+	
7	بوشهر	+	
8	چهارمحال و بختیاری	+	
9	خراسان جنوبی	+	
10	خراسان رضوی	+	
11	خراسان شمالی	+	
12	خلیج فارس	+	
13	خوزستان	+	
14	زنجان		+
15	سمنان	+	
16	سیستان و بلوچستان	+	
17	فارس	+	
18	قزوین		
19	قم	+	
20	کرج	+	
21	کردستان	+	
22	کرمان	+	
23	کرمانشاه	+	
24	کهگیلویه و بویراحمد		
25	کیش		
26	گلستان	+	
27	گیلان	+	
28	لرستان		
29	مازندران	+	
30	مرکزی	+	
31	مهاباد	+	
32	همدان	+	
33	یزد	+	
	جمع کل	27	2
	درصد کل	93%	7%

جدول شماره 7: مراکزی که در آن آرشیو (گنجینه اسناد) «فرهنگ مردم» وجود دارد

در جدول شماره هفت پاسخ مراکز در مورد داشتن یا نداشتن آرشیو یا گنجینه اسناد «فرهنگ مردم» مشخص شده است.

مطابق این جدول از میان 33 مرکز موجود 19 مرکز (58%) اظهار داشته‌اند که در مرکز خود بخش آرشیوی اسناد فرهنگ مردم دارند. در عین حال 14 مرکز (42%) نیز اظهار داشته‌اند که فاقد بخشی به نام آرشیو فرهنگ مردم هستند.

منظور از گنجینه اسناد یا آرشیو فرهنگ مردم آرشیو نوشتاری و اسنادی است که راویان محلی از فرهنگ مردم بومی آن استان نوشته‌اند و برای برنامه فرهنگ مردم مرکز خود ارسال و مسئولان برنامه نیز آنها را به شکل آرشیو جمع‌آوری می‌نمایند. این آرشیو شامل موادی مانند عکس، نوار صدا، مطالب نوشتاری و اشیای موزه‌ای است که نمونه آن در آرشیو رادیو ایران و یا در واحد فرهنگ مردم مرکز تحقیقات وجود دارد.

ردیف	مرکز	بلی	خیر
1	آبادان		+
2	آذربایجان شرقی		+
3	آذربایجان غربی	+	
4	اردبیل		+
5	اصفهان		+
6	ایلام		+
7	بوشهر	+	
8	چهارمحال و بختیاری		+
9	خراسان جنوبی		+
10	خراسان رضوی	+	
11	خراسان شمالی		+
12	خلیج فارس	+	
13	خوزستان	+	
14	زنجان	+	
15	سمنان	+	
16	سیستان و بلوچستان		+
17	فارس	+	
18	قزوین	+	
19	قم	+	
20	کرج	+	
21	کردستان	+	
22	کرمان	+	
23	کرمانشاه		+
24	کهگیلویه و بویراحمد		+
25	کیش	+	
26	گلستان	+	
27	گیلان	+	
28	لرستان		+
29	مازندران	+	
30	مرکزی		+
31	مهاباد		+
32	همدان	+	
33	یزد	+	
	جمع کل	19	14
	درصد کل	58%	42%

جدول شماره 8: موادی که در آرشیو (گنجینه) فرهنگ مردم مراکز دارای برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» وجود دارد

در جدول شماره هشت مواد آرشیوی برنامه فرهنگ مردم طبق اظهار مراکز مشخص شده است.

طبق این جدول در مرکز کرمان تنها آرشیو عکس فرهنگ مردم موجود است. در مراکز بوشهر، خوزستان، زنجان، سمنان، فارس، قزوین، گلستان، گیلان، همدان و یزد تنها آرشیو نوار برنامه های فرهنگ مردمی و در مراکز قم و کرج نیز تنها آرشیو مطالب نوشتاری موجود است.

مرکز خراسان رضوی هر دو مواد عکس و نوار صدا و مرکز کردستان نیز نوار صدا و مطالب نوشتاری در آرشیو خود دارد. مراکز آذربایجان غربی، خلیج فارس و مازندران نیز هر سه مواد یعنی عکس، نوار صدا و مطالب نوشتاری را در آرشیو برنامه فرهنگ مردم خود دارند.

در این میان مرکز کیش بنا بر اظهار ارسالی؛ هر چهار مورد از مواد آرشیوی فرهنگ مردمی را در آرشیو خود موجود دارد.

ردیف	مرکز	عکس	نوار صدا	مطالب نوشتاری	اشیای موزه ای
1	آبادان				
2	آذربایجان شرقی				
3	آذربایجان غربی	+	+	+	
4	اردبیل				
5	اصفهان				
6	ایلام				
7	بوشهر		+		
8	چهار محال و بختیاری				
9	خراسان جنوبی				
10	خراسان رضوی	+	+		
11	خراسان شمالی				
12	خلیج فارس	+	+	+	
13	خوزستان		+		
14	زنجان		+		
15	سمنان		+		
16	سیستان و بلوچستان				
17	فارس		+		
18	قزوین		+		
19	قم			+	
20	کرج			+	
21	کردستان		+	+	
22	کرمان	+			
23	کرمانشاه				
24	کهگیلویه و بویراحمد				
25	کیش	+	+	+	+
26	گلستان		+		
27	گیلان		+		
28	لرستان				
29	مازندران	+	+	+	
30	مرکزی				
31	مهاباد				
32	همدان		+		
33	یزد		+		
	جمع کل	6	16	7	1

جدول شماره 9: علت نداشتن آرشیو (گنجینه) فرهنگ مردم در مراکزی که برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» دارند

در جدول شماره نه تعدادی از مراکزی که فاقد آرشیو یا گنجینه فرهنگ مردم بوده‌اند علت فقدان این بخش آرشیوی را در مرکز خود بیان کرده‌اند.

همانطور که مشاهده می‌شود:

- نبود پشتوانه
- سهل‌انگاری
- نداشتن متولی
- نبود سرمایه
- بی‌توجهی
- نبود اهتمام عملی
- کمبود فضا

از جمله مواردی است که توجیه‌گر علت نبود آرشیو برنامه فرهنگ مردمی اظهار شده است.

این موارد هیچ توجیه قابل قبولی را ارائه نمی‌دهد و نشانگر این است که متولیان برنامه‌ای همچون فرهنگ مردم که مملو از محتوای عناصر بومی و فرهنگی است می‌توانند با مدیریت هوشمندانه در مورد ایجاد آرشیوی که بعدها به‌عنوان گنجینه مستندات و فرهنگ‌بومی آن استان محسوب شود، اقدام نمایند.

ردیف	مرکز	علت
1	آبادان	نبود پشتوانه قوی و استمرار نداشتن
2	آذربایجان شرقی	تاکنون جمع‌آوری نشده است
3	آذربایجان غربی	-
4	اردبیل	سهل‌انگاری مسئولان و ضروری تلقی نشدن آن
5	اصفهان	به دلیل حذف سالانه برنامه‌ها
6	ایلام	نداشتن متولی
7	بوشهر	-
8	چهارمحال و بختیاری	-
9	خراسان جنوبی	استقبال نکردن مردم
10	خراسان رضوی	نبود سرمایه‌گذاری ویژه
11	خراسان شمالی	کوتاه بودن عمر مرکز
12	خلیج فارس	جزء وظایف مرکز نیست
13	خوزستان	-
14	زنجان	-
15	سمنان	-
16	سیستان و بلوچستان	بی‌توجهی به این مهم
17	فارس	-
18	قزوین	-
19	قم	-
20	کرج	-
21	کردستان	-
22	کرمان	-
23	کرمانشاه	نبود اهتمام جدی در مدیران و کمبود فضای مناسب
24	کهگیلویه و بویراحمد	-
25	کیش	-
26	گلستان	-
27	گیلان	-
28	لرستان	-
29	مازندران	تاکنون فکر نشده است
30	مرکزی	آرشیو مجزا وجود ندارد
31	مهاباد	اقدام نشده
32	همدان	-
33	یزد	-

بحث و نتیجه:

همان طور که پیشتر اشاره شد؛ جامعه ایرانی و گستره فرهنگی آن با توجه به تنوع فرهنگی و جغرافیایی، این موقعیت را برای برنامه‌سازان رادیویی مراکز فراهم آورد که به موضوع فرهنگ بومی خود اهتمام کنند و با توجه به مصوبات سازمانی برای معرفی و ترویج فرهنگ بومی، محتوای عناصر فرهنگ عامه را در قالب برنامه‌های رادیویی، از جمله برنامه «فرهنگ مردم» ارائه نمایند.

از این رو مطابق اطلاعات جدول یک از میان 33 مرکز استانی، این قالب برنامه در 29 مرکز (88 درصد) تهیه و تولید می‌گردد و تنها 4 مرکز (12 درصد) در شبکه رادیویی استانی خود برنامه «فرهنگ مردم» را تهیه و تولید نمی‌کنند. این امر نشانه وقوف مدیران و برنامه‌سازان رادیویی مراکز به فرهنگ بومی و محلی و استفاده بجا و شایسته از آن در برنامه‌سازی رادیویی است. این قالب برنامه در مراکز مطابق اطلاعات جدول دو، به شکل زنده (9 مرکز، 31 درصد) و به شکل غیرزنده و تولیدی (20 مرکز، 69 درصد) تهیه می‌گردد که دوره پخش آن در جدول شماره سه نشان داده شده و این امکان را به مخاطبان بومی می‌دهد که این برنامه رادیویی را به طور منظم و هفتگی (20 مرکز، 69 درصد) و دو روز یا سه روز در هفته (9 مرکز، 31 درصد) بشنوند.

برنامه رادیویی با موضوع «فرهنگ مردم» در طول سال 91 مطابق جدول پنج، در 26 مرکز (90 درصد) پخش شده و در سال جاری نیز مطابق جدول شماره شش در 27 مرکز (93 درصد) در حال پخش است.

از آنجا که یکی از هدفهای این بررسی یافتن اطلاعات مربوط به آرشیو (گنجینه اسناد) «فرهنگ مردم» در مراکز است، جدول شماره هفت نشان از آن دارد که از میان 33 مرکز رادیویی استانی، 19 مرکز (58 درصد) بخش آرشیوی اسناد فرهنگ مردم را دارند و 14 مرکز (42 درصد) فاقد این بخش آرشیوی هستند.

سابقه آرشیو فرهنگ مردم همان طور که در پیشینه بررسی نیز آمده است، طولانی است و مرحوم انجوی شیرازی با علاقه‌ای که در کار فرهنگ عامه و فولکلور داشتند به همت خود این بخش را پایه‌گذاری کردند که

فعالیت آن تا امروز نیز در مرکز تحقیقات - و قبل تر در رادیو - ادامه دارد. انتظار این است که با توجه به خدماتی که واحد فرهنگ مردم مرکز تحقیقات و رادیو در خصوص تداوم آرشیو اسناد و بهره‌برداری تولیدی و تحقیقاتی - همچون برنامه‌سازی، انتشار فصلنامه، تدوین و انتشار کتاب و امکان استفاده تحقیقاتی برای محققان - فراهم آورده است، آرشیو مراکز نیز به صورت بالقوه حائز این ویژگی‌ها باشد.

اما مواد آرشیوی این برنامه در مراکز استانها مطابق جدول شماره هشت از میان 29 مرکز بسیار متفاوت بوده است به طوری که تنها مرکز کیش مواد آرشیوی برنامه فرهنگ مردم خود را شامل عکس، نوار صدا، مطالب نوشتاری و اشیای موزه‌ای آن طور که در آرشیو فرهنگ مردم مرکز تحقیقات موجود است، عنوان کرده است و سایر مراکز به آرشیو بخشی از این مواد اشاره نموده‌اند.

کم و کیف این آرشیوها و مواد آرشیوی آنها در برنامه «فرهنگ مردم» مراکز با مشاهده²¹ و ارزیابی آن امکان پذیر است اما اطلاعات جدول شماره نه، درخصوص علت نداشتن آرشیو (گنجینه) فرهنگ مردم واقعیت انکار ناپذیری را عیان می‌سازد چرا که علت‌هایی چون: نبود پشتوانه، سهل‌انگاری، نداشتن متولی، کمبود سرمایه، بی-توجهی، نبود اهتمام عملی، کمبود فضا و یا تاکنون اقدام نشده، نشان از نا آشنایی مدیران و برنامه‌سازان رادیویی با موضوع مهم فرهنگ مردم دارد.

مرحوم انجوی شیرازی با علاقه‌مندی خود به فرهنگ مردم و با سعی و تلاش وافر گنجینه‌ای از فرهنگ مردم به یادگار گذاشت که نه تنها هنوز برقرار است بلکه همان طور که گفته شد افراد یا مؤسساتی چون پروفیسور مارزولف و بخش دانشنامه فرهنگ مردم ایران در دایره‌المعارف بزرگ اسلامی افسوس نداشتن آن را می‌خورند. عجیب این است که مراکزی همچون خراسان رضوی (با 50 سال سابقه پخش برنامه کرمانجی و 35 سال برنامه دهکده) و دیگر مراکز همچون اصفهان (17 سال)، سیستان و بلوچستان (20 سال)، کردستان (27 سال)، مهاباد (16 سال)، آذربایجان غربی، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، فارس، کرمانشاه، مازندران و یزد هریک با 10 سال قدمت برنامه‌سازی در موضوعات «فرهنگ مردم» فاقد آرشیو اسناد یا گنجینه فرهنگ مردمی هستند.

از این رو بخش اسناد (گنجینه) برنامه رادیویی فرهنگ مردم در مراکز به عنوان سرمایه فرهنگی هر مرکز می‌توانست شمرده شود، چرا که با قدمت اشاره شده در سابقه پخش این برنامه در مراکز و با کمی تدبیر و علاقه‌مندی دست‌اندرکاران به فرهنگ بومی، موضوع بخش اسناد در هر مرکز می‌توانست تحقق پیدا نماید، خاصه این که امکانات زمان حاضر به دلیل وجود فناوری‌های پیشرفته و قابل دسترس برای آرشیو اسناد و مطالب با امکانات سال‌های قبل قابل مقایسه نیست.

پیشنهادهای:

طبق ماده ششم اساسنامه سازمان صدا و سیما با توجه به نیازهای بومی و فرهنگی مناطق مختلف کشور، شبکه‌های محلی در مراکز استانی به وجود آمده است که از مهمترین محورهای فعالیت آنها معرفی و ترویج فرهنگی بومی است.

همانطور که بررسی حاضر نشان داد، در اکثر مراکز استانها، معرفی و ترویج فرهنگ بومی از طریق برنامه «فرهنگ مردم» شبکه رادیویی استانی صورت می‌گیرد؛ ولی آنچه که مغفول مانده جمع‌آوری اسناد، دست نوشته‌ها، خاطره‌نوشته‌ها، قصه‌ها و افسانه‌ها، ادبیات شفاهی، اشعار و زبانزدها و... مشاهدات و مطالب دیگر در موضوعات فولکلور به وسیله دست‌اندرکاران برنامه رادیویی فرهنگ مردم مراکز استانها است، چرا که از طریق این جمع‌آوری، آرشیو (گنجینه) اسناد فرهنگ مردمی مراکز استانی در مهمترین مرکز فرهنگی یعنی رسانه (رادیو) به وجود می‌آید. از این رو با توجه به قدمت برنامه‌سازی رادیویی مراکز استانها در زمینه موضوع «فرهنگ مردم» و نبود ساماندهی لازم برای به وجود آوردن این بخش اسنادی در زیر پیشنهادهایی برای ایجاد آن ارائه می‌گردد:

1. زمینه‌سازی با تخصص، آگاهی و انگیزه

- دانش «فرهنگ مردم» یک موضوع تخصصی است. از این رو تهیه‌کننده و سردبیر برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» مراکز لازم است از افرادی که دارای مدارج کارشناسی و کارشناسی ارشد در رشته جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، جغرافیای انسانی و ادبیات فارسی هستند برگزیده شوند تا با توجه به آشنایی با مقوله «فرهنگ مردم» با وسعت دید خود بتوانند در کنار تهیه برنامه، آرشیوسازی و ایجاد گنجینه فرهنگ مردم را نیز در دستور کار خود قرار دهند.

- مدیر رادیویی گروه اجتماعی- فرهنگی، که در آن گروه برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» تهیه و تولید می‌شود، اطلاعات کافی در زمینه «فرهنگ مردم» و فولکلور و اهمیت فرهنگ بومی داشته باشد. مطالعه نمونه کتابهایی که

در این زمینه نوشته شده است، چه در خصوص فولکلور آن استان یا دیگر استانها و شهرها، افق دید مدیر گروه برنامه‌ساز را در مورد اهمیت آرشیوسازی مطالب فرهنگ‌مردمی وسعت می‌بخشد.

- در صورتی که مدیر گروه رادیویی و تهیه‌کننده و سردبیر برنامه فرهنگ‌مردم مرکز استان اطلاع و آگاهی و تخصص لازم را در حیطه فرهنگ‌مردم داشته باشد، انگیزه مشترک و حمایت و پشتیبانی از ایجاد آرشیو مطالب فرهنگ‌مردمی و بومی، زمینه‌سازی خواهد شد که بر این اساس در آینده شاهد گنجینه‌ای پربار از مطالب فرهنگ‌مردمی در مراکز خواهیم بود.

2. ال‌هام گیری با مشاهده و بازدید

- برنامه «فرهنگ‌مردم» رادیو سراسری سال‌های سال است که تولید و پخش می‌شود. از سویی واحد فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات نیز با آرشیو فرهنگ‌مردمی خود فعالیت تحقیقاتی، پژوهشی و انتشاراتی خود را ادامه می‌دهد. تهیه‌کننده، سردبیر و مدیر گروه رادیویی فرهنگی- اجتماعی مراکز در طول سال قطعاً گذرشان به تهران برای برخی کارهای اداری می‌افتد، لذا بازدید از برنامه فرهنگ‌مردم رادیو و آرشیو اسناد واحد فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات و گفتگو با دست‌اندرکاران این دو مجموعه، آگاهی آنها نسبت به ایجاد گنجینه اسناد فرهنگ مردم در مرکز خود را دو چندان می‌سازد.

- مدیران کل مراکز با علم به اهمیت این آرشیوسازی می‌توانند با دادن مأموریت‌های یک روزه بازدید از برنامه رادیویی فرهنگ‌مردم و آرشیو فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات؛ تهیه‌کننده، سردبیر و مدیران اجرایی آن گروه برنامه ساز رادیویی را از چگونگی روند برنامه‌سازی رادیویی و آرشیوسازی اسناد فرهنگ‌مردم آگاه نمایند.

3. فراگیری با دوره آموزشی و انتقال تجربه

- برگزاری دوره‌های آموزشی دو روزه به وسیله دست‌اندرکاران برنامه «فرهنگ‌مردم» رادیو (سراسری) و واحد فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات برای تهیه‌کنندگان و سردبیران برنامه رادیویی «فرهنگ مردم» مراکز و آشنایی آنان با چگونگی ساخت برنامه و آرشیو مطالب و مراحل ایجاد گنجینه فرهنگ‌مردم بسیار چاره‌ساز خواهد بود.

- بی تردید انجام این دوره با انتقال تجربیات نیز همراه است و محتوای دوره در کنار انتقال تجربیات، اهداف آموزشی دوره را برای تهیه‌کننده و سردبیر برنامه رادیویی «فرهنگ‌مردم» مراکز ثمربخش می‌کند.

4. بهره‌گیری از فناوری ایجاد مرکز اطلاعات (دیتا سنتر).

- در عصر حاضر فناوری‌های موجود، ایجاد آرشیو را به سهولت امکان پذیر کرده است، از این رو نرم‌افزارها و رایانه با کوچک‌ساز و چابک‌سازی به موضوع مهم آرشیوسازی کمک می‌نمایند. امروز دیگر نیازی به بخش و اتاق و امکانات اداری نیست. اگر تهیه‌کننده و سردبیر برنامه بتوانند امکان جذب و جلب مخاطب بومی آگاه (معلمان، دانشجویان، معمرین و معتمدین و افراد تحصیل کرده بومی) را برای یک تعامل و ارسال نوشتار مطالب فرهنگ‌مردمی به وجود آورند این اسناد از طریق نرم‌افزارهای کامپیوتری و یا فایل‌های دیجیتالی قابل آرشیو شدن هستند. نمونه این کار در آرشیو واحد فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات انجام شده که می‌تواند الگو باشد.

- حاصل این آرشیوسازی در مراکز در سالهای آتی می‌تواند با گنجینه اسناد فرهنگ‌مردم مرکز تحقیقات و برنامه فرهنگ‌مردم شبکه سراسری یک مرکز اطلاعات (دیتا سنتر) را به وجود آورد که همه مراکز از گنجینه آرشیو خود با یکدیگر برای تهیه و تولید برنامه رادیویی فرهنگ‌مردم و انجام تحقیقات فولکلوریک بهره گیرند.

بی‌تردید پیشنهاد ایجاد آرشیو (گنجینه) فرهنگ‌مردم در مراکز یکی از مهمترین راه‌ها برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی موضوعات فرهنگ‌مردم بومی است چرا که سرعت تغییرات اجتماعی - فرهنگی در جامعه و تغییرات فرهنگی ناشی از ماشینی‌شدن جامعه غیر قابل انکار است. این دانش بومی که سینه به سینه منتقل شده است در صورتی که ثبت و ضبط نشود با درگذشت کهنسالان از میان می‌رود و تجربه سالها زندگی فردی و اجتماعی آنان فراموش می‌شود.

تعامل با افراد بومی به وسیله برنامه «فرهنگ‌مردم» و جمع‌آوری عناصر فرهنگی بومی هر منطقه و استان یکی از ساده و کم‌هزینه‌ترین روش‌هایی است که بعدها مراکز می‌توانند به‌داشتن آن افتخار و نقش آرشیوسازی فرهنگی رسانه را در بازنمایی هویت فرهنگی گروه‌ها و اقشار مختلف مردم استان خود به خوبی ادا نمایند.

¹- تعریف تایلر از فرهنگ به عنوان تعریفی جامع و مانع معروف است. در تعریف او: «فرهنگ مجموعه پیچیده‌ایست که شامل معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمام عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضو جامعه، از جامعه خود فرا می‌گیرد و در برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی را بر عهده دارد» (روح‌الامینی، 1368: 17).

²- فولکلور یا فرهنگ عامه عبارت است از علم به آداب و رسوم، بازی‌ها و سرگرمی‌ها، قصه‌ها، افسانه‌ها، داستان‌ها، ضرب‌المثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها، سرودها و تصنیف‌های شادی و عزای یک قوم و ملت که زبان به زبان و دهان به دهان از نسلی به نسلی می‌رسد و جمع‌آوری و بررسی دقیق آنها بسیاری از نکات تاریک و مبهم زندگی و معیشت، اخلاق و عادات، عواطف و طرز تفکر و اندیشه و اجمالاً خصایص روحی و ملی آن قوم و ملت را آشکار می‌سازد.

³. Kress

⁴. Tomlinson

⁵. Carlsson

⁶. Empowerment

⁷. Information literacy

⁸. Media Education

⁹- لازم به توضیح است که نام این برنامه در مراکز الزاماً «فرهنگ مردم» نیست و ممکن است با نام‌های دیگری مثل: شویل آبادی در مرکز کهگیلویه و بویراحمد یا ژیلهمو و کولکه‌زیرینه در مرکز مهاباد، بق‌بند از خراسان جنوبی و... باشد اما از نظر محتوایی به موضوعات فرهنگ مردم و فولکلور و عناصر مختلف آن پرداخته شود.

¹⁰- در حال حاضر برنامه «فرهنگ مردم» در گروه «ایران و فرهنگ» و در جمعه شب‌ها راس ساعت 21:30 تا 21:45 دقیقه از رادیو سراسری پخش می‌شود. این برنامه در نیمه اول سال به مدت 15 دقیقه و در نیمه دوم سال به مدت 25 دقیقه پخش می‌گردد. عوامل اجرایی آن عبارتند از: سردبیر خانم فقیه‌میرزایی، تهیه‌کننده خانم گودرزی، نویسنده آقای ملایان، گویندگان آقای رفیع و خانم فضل‌اللهی (هفته‌نامه صدا و سیما، 6:1392).

¹¹. انتشار فصلنامه «نحوای فرهنگ» که 14 شماره انتشار یافت از جمله فعالیت‌های درخشان این واحد بود. نگارنده به عنوان دبیر هیئت تحریریه این فصلنامه نحوه انتشار آن را در مقاله‌ای شرح داده‌است (نک: <http://anthropology.ir/node/12050>). ضمن آنکه مساعدت و همفکری جناب آقای دکتر خجسته معاون وقت صدای جمهوری اسلامی ایران در تداوم انتشار این فصلنامه ستودنی بود. جناب دکتر خجسته در جلسه‌ای که پس از انتشار دهمین شماره این نشریه خدمتشان بودیم، پیشنهاد دادند که از شماره بعد، فصلنامه به شکل «مولتی مدیا» انتشار یابد. در نتیجه این ایده، شماره 11 تا 14 این فصلنامه همراه لوح‌فشرده‌ای شامل محتوای پی‌دی‌اف مقالات و محتوای صوتی مرتبط با مقالات مثل نوای چاووش‌خوانی و عکس‌های مربوط با مقالات انتشار یافت.

¹²- سور و سوگ در فرهنگ عامه لرستان و بختیاری (محمد حنیف)، قصه‌ها و افسانه‌هایی از گوشه و کنار ایران (محمد جعفر قنواتی)، ترانه‌های کار در آذربایجان (حمید سفیدگر شهنقی)، فرهنگ مردم بروجرد (غلامحسین کرزیر یاراحمدی) به کوشش: علی آنی‌زاده) و جشن شب یلدای ایران (حمید سفیدگر شهنقی) از جمله این کتاب‌ها است.

¹³ این موزه که به موزه مردم‌شناسی معروف بود یکی از موزه‌های شناخته شده شهر تهران بوده که در مجلات از آن یاد می‌شد و دانش آموزان و دانشجویان با وقت قبلی و عموم مردم در روزهای عادی از آن بازدید می‌کردند.

¹⁴ از آنجا که مرحوم انجوی شیرازی منزل شخصی خود را وقف مرکز فرهنگ مردم نموده بود در دهه هفتاد با پی‌گیری حقوقی صدا و سیما این خانه به ملکیت صدا و سیما درآمد و چند سالی واحد فرهنگ مردم به خانه ایشان منتقل گردید و طی چند سال

طبقه زیرین خانه تبدیل به «موزه» و در طبقات همکف و اول اسناد آرشیو شدند اما به علت وضعیت بنا و خراب شدن دیوار یکی از اضلاع خانه در نتیجه ساخت و سازهای مجاور، فعالیت این مرکز مجدداً به ساختمان اداری صدا و سیما منتقل گردید.

¹⁵- آقایان خیری، مظاهری، رنجبر، خاشعی، حسینی فر و شعاع از جمله این مدیران در سال‌های اخیر هستند.

¹⁶. این واحد از اواسط دهه 80 با انتشار فصلنامه «فرهنگ مردم ایران» گام مهمی در انتشار اسناد و مقالات فرهنگ مردمی برداشت، به طوری که تاکنون 30 شماره از فصلنامه به چاپ رسیده است. نگارنده که از آغازگران این فصلنامه و جزء مشاوران و از اعضای هیئت تحریریه بوده است، معتقد است که این فصلنامه به همراه فصلنامه «فرهنگ مردم» آقای وکیلان که بصورت شخصی چاپ می‌شود جزء انگشت شمار نشریات تخصصی فرهنگ مردم است که طی این سال‌ها در کشور انتشار یافته و انتشار آن نیز استمرار داشته است.

¹⁷. از جمله این تحقیقات، تحقیق «جایگاه مقدس حضرت عباس در فرهنگ مردم» اثر نگارنده بود که در جشنواره بزرگ و سراسری «عباس باب الحوائج» به عنوان اثر برگزیده انتخاب گردید.

¹⁸. از جمله کتابهای انتشار یافته در این واحد: سیر تاریخی تعزیه در کازرون (مظلوم‌زاده)، لالایی در فرهنگ مردم (جمالی) و ... همچنین پژوهش‌هایی چون: جلوه‌های مهرورزی در فرهنگ مردم ایران (آنی‌زاده)، سرمایه اجتماعی در فرهنگ مردم ایران (ماکویی، شعاع)، تعاون و یاریگری در فرهنگ مردم ایران (دوستی)، فرهنگ کار گروهی در سنت‌های گفتاری و رفتاری (حاج محمدیاری)، گندم و نان در فرهنگ مردم ایران (دوستی) و ... را می‌توان نام برد.

¹⁹. در اهمیت این اسناد باید ذکر شود که قصه شناس معروف آلمانی پروفیسور مارزولف بارها تقاضای خرید این مجموعه را نموده است. همچنین از سوی دایره‌المعارف بزرگ اسلامی و بخش فرهنگ مردم آن که «دانشنامه فرهنگ مردم ایران» را تدوین می‌کند، پیشنهاد خرید این مجموعه داده شده بود.

²⁰. کتابهای نگارنده با عنوان: «آداب سفرهای زیارتی در فرهنگ مردم»، «چیستان؛ مقبول دیروز، مغفول امروز» و «سیری در فرهنگ عامه همدان» (زیر چاپ) از جمله این آثار هستند.

²¹. نگارنده در روزهایی که اجلاس سران غیرمتمعهدها در تهران برگزار می‌گردید (شهریور ماه 1391)، برای تکمیل جزئیاتی از کتاب خود با عنوان: «سیری در فرهنگ عامه همدان» به مرکز صدا و سیما می‌همان مراجعه نمود. با این تصور که امکان استفاده از آرشیو مطالب برنامه فرهنگ مردم در آن مرکز فراهم باشد، اما با کمال تعجب این مرکز فاقد اسناد آرشیوی مکتوب در موضوعات فرهنگ مردم همدان بود.

منابع:

- استریناتی، دومینیک (1380)، *مقدمه‌ای به نظریه‌های فرهنگ عامه*، ترجمه ثریا پاک‌نظر، تهران: گام نو.
- دهشیری، محمدرضا (1388)، «رسانه و فرهنگ‌سازی» *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره دوم، شماره 8.
- روح‌الامینی، محمود (1368)، *زمینه فرهنگ‌شناسی*، تهران: انتشارات عطار
- شمیرانی، کیوان (1368)، *راهنما برای کندوکاو در فرهنگ مردم و حفظ و اشاعه آن*، تهران: مرکز فرهنگ مردم صدا و سیما.

-
- قوانین و مقررات اداری بنیادین حاکم بر سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (1390)، کتاب اول، اداره کل سیستم‌ها و روش‌ها، مدیریت تدوین و توسعه روش‌ها و مطالعات تطبیقی، چاپ دوم
 - هرور، استوارت، ام. و بای، نات لاند (1382)، *باز اندیشی درباره رسانه، دین و فرهنگ*، مترجم: مسعود آریانی‌نیا، تهران: انتشارات سروش و مرکز تحقیقات و مطالعات سنجش برنامه‌ای صدا و سیما.
 - *هفته‌نامه صدا و سیما* (1392)، سال هجدهم، شماره 907، شنبه 28 اردیبهشت ماه

- Carlsson, U.; Tayie, samy, Jacquinet – Delaunay, Genevive & tornero, Josē mannuelpérez (Eds.) (2008) *Empowerment through Education: a n International Dialogue*, Sweden: Goteborg University.
- Kress, G. (ed.), (1988) *communication and culture*, Kensington: university of New south Wales press.
- Tomlinson, J. (1999) *Globalization and culture*, Cambridge: polity press.

این مقاله در فصلنامه «فرهنگ مردم ایران» شماره 32، بهار 1392، صص 9 الی 26 به چاپ رسیده و در چارچوب همکاری «انسان شناسی و فرهنگ» با این فصلنامه بازنشر شده است.

صفحه سید علیرضا هاشمی در انسان شناسی و فرهنگ

<http://www.anthropology.ir/node/۷۶۶۲>